

JACEK DZIOBEK-ROMAŃSKI
Lublin

PRAWA CZŁOWIEKA
W KONSTYTUCJI RP Z 2 KWIETNIA 1997 ROKU
NA TLE KONSTYTUCJI PRL Z 22 LIPCA 1952 ROKU

WPROWADZENIE

We współczesnym świecie występuje zjawisko wielkiego zainteresowania problematyką praw człowieka. Kwestia ta stanowi zainteresowanie wielu dyscyplin naukowych: filozofii, politologii, prawa, nauk społecznych itp. Niezależnie od tego problematyka praw człowieka angażuje także wielką uwagę opinii publicznej. Idea praw człowieka kształtowała się długo w koncepcjach myśli teologicznej, prądach humanistycznych, rozmaitych koncepcjach prawa naturalnego, ruchach społecznych itp. Ostatecznie jednak koncepcja ta została spozytywizowana w *Paktach Praw Człowieka ONZ* z 1966 r.¹

Jakkolwiek przed II wojną światową miały miejsce próby i pewne dokonania w dziedzinie ochrony praw człowieka², to jednak współczesna doktryna tych praw w płaszczyźnie międzynarodowej datuje się od powstania Narodów Zjednoczonych w 1945 r.³ W chwili obecnej funkcjonuje wiele układów międzynarodowych gwarantujących prawa człowieka, co w konsekwencji spowodowało recepcję tych unormowań na grunt prawa konstytucyjnego wielu państw. Prawa człowieka znalazły też swoje miejsce w funkcjonujących w Polsce powojennej konstytucjach, choć nie zawsze zajmowały w nich tyle

¹ Zob. F. M a z u r e k, *Kościół wobec Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Chrześcijanin w Świecie”, 1983, nr 123, s. 92.

² Zob. szerzej na ten temat w: A. M i c h a ł s k a, *Podstawowe prawa człowieka w prawie wewnętrznym a Pakty Praw Człowieka*, Warszawa 1976, s. 151-157.

³ Zob. K. D r z e w i c k i, *Powszechna Deklaracja Praw człowieka jako inspiracja współczesnego rozwoju praw człowieka*, „Chrześcijanin w Świecie”, 1983, nr 123, s. 36.

miejsca, na jakie wskazywałyby ranga i charakter tych praw. Przedmiotem niniejszego krótkiego opracowania będzie porównanie norm zawartych w dwóch obowiązujących w Polsce konstytucjach, a więc: Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r.⁴ z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁵ Zauważyć jednak należy, iż porównywanie tekstów obu konstytucji w odniesieniu do unormowań odnoszących się do praw człowieka byłoby niepełne, gdyby nie rozważyć przy okazji podstaw prawnych i ustrojowych, jakie towarzyszyły uchwalaniu tych aktów prawnych, a także poziomu nauki o prawach człowieka występującego na przestrzeni analizowanego okresu. Trzeba bowiem zauważyć, że obowiązująca od 1952 r. Konstytucja PRL ujmowała prawa człowieka jako prawa relatywne a więc obywatelskie, na co wpływ z jednej strony miała sytuacja polityczna państwa totalitarnego, z drugiej natomiast zdecydował o tym ówczesny poziom nauki o prawach człowieka. Zmiana unormowań w Konstytucji RP z 1997 r. wynikała z innych przesłanek filozoficzno-społecznych (państwo demokratyczne) i recepcji na grunt polskiego prawa aktów prawa międzynarodowego, jak również, bez porównania, dojrzałego poziomu nauki praw człowieka, z jakim mamy do czynienia w czasach obecnych.

Oczywiste jest jednak, iż charakter artykułu wymusza przyczynkowość rozważań, bowiem wyczerpujące analizy tematu mogłyby być przedmiotem obszernych analiz.

1. PRAWA CZŁOWIEKA W NORMACH KONSTYTUCJI PRL

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. kwestię ochrony praw człowieka umieściła w rozdziale 7 – „Podstawowe prawa i obowiązki obywateli”. Już na wstępie niniejszych analiz zauważyć należy, iż ten akt prawa konstytucyjnego ujmuje prawa człowieka jako normy relatywne, których przyznanie należy do wyłącznej kompetencji państwa: mówi ona bowiem o prawach obywateli podległych jurysdykcji państwa polskiego, nie zaś o prawach człowieka jako normach przynależnych jednostce ludzkiej z racji jej istnienia, których gwarantem winno być państwo. Takie

⁴ Jest to oficjalny tytuł tego dokumentu, zob. Dz. U. nr 33 z 1952 r., poz. 232 z późn. zm.

⁵ Dz. U. nr 78 z 1997 r., poz. 483.

ujęcie problemu wynika zapewne z ówczesnie pojętego w państwach socjalistycznych charakteru norm prawnych oraz z przesłanek ustrojowo-prawnych, jakie towarzyszyły uchwaleniu tej konstytucji.

W chwili uchwalania Konstytucji PRL w materii obowiązującego Polskę prawa międzynarodowego obowiązywały zaledwie dwa akty normatywne poruszające problematykę praw człowieka, tj.: *Karta Narodów Zjednoczonych* z 1945 r. oraz *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ* z 1948 r. Jakkolwiek pierwszy z tych aktów⁶ jest bardziej statutem ONZ, niż aktem mającym jakiegokolwiek pozytywno-prawne znaczenie, to jednak jako pierwszy podkreślał obowiązywalność praw człowieka, wskazując jako podstawę „dostojeństwo i wartość” osoby ludzkiej⁷, czyniąc z nich podstawy funkcjonowania i sens tworzenia Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Potwierdzeniem i wykonaniem postanowień *Karty*, która ochronę praw człowieka uznała za jeden z podstawowych celów ONZ⁸ było uchwalenie i ogłoszenie *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*⁹. Jakkolwiek Deklaracja nie posiadała mocy wiążącej i była swoistym „wyznaniem wiary” społeczności międzynarodowej, to jednak stanowiła ona akt o znaczeniu fundamentalnym dla późniejszych kodyfikacji w dziedzinie ochrony praw człowieka i dotyczyła nie tylko państw, które brały udział w uchwalaniu *Deklaracji*, ale wszystkich członków ONZ. Przyjmując bowiem członkostwo w Organizacji Narodów Zjednoczonych, państwo afirmuje tym samym stanowisko Narodów Zjednoczonych wobec praw człowieka, stąd też, chociaż nie posiada ona mocy wiążącej, to jednak samo członkostwo w ONZ zobowiązuje państwo do jej przestrzegania¹⁰. Warto jednakże przypomnieć, iż Polska przy głosowaniu nad uchwaleniem *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* wstrzymała się od głosu¹¹, argumentując swoje stanowisko podkreśleniem, iż „Deklaracja posiada niepokojące luki i stwarza pozory równości”¹², a także, podobnie

⁶ Dz. U. nr 23 z 1945 r., poz. 90.

⁷ Dz. U. nr 23 z 1945 r., poz. 90, preambuła.

⁸ Dz. U. nr 23 z 1945 r., poz. 90, preambuła, art. 1, pkt. 3.; art. 2; art. 13, pkt. b; art. 55, pkt. c; art. 62, pkt. 2; art. 76, pkt. c.

⁹ Tekst *Deklaracji...* znajduje się m.in w: „Chrześcijanin w Świecie”, 1973, nr 26, s. 7-14.

¹⁰ H. W a ś k i e w i c z, *Prawa człowieka – problemy otwarte*, „Chrześcijanin w Świecie”, 1983, nr 123, s. 17.

¹¹ J. M i c h a l s k i, *Z historii Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Chrześcijanin w Świecie”, 1983, nr 123, s. 87.

¹² E. O s m a ņ c z y k, *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, Warszawa 1974, s. 154.

jak i inne państwa socjalistyczne, zwracała szczególną uwagę na włączenie do tekstu *Deklaracji* ekonomicznych i społecznych praw człowieka¹³.

Z zaznaczonych powyżej powodów wiele miejsca w Konstytucji PRL poświęcono prawom socjalnym, kulturalnym i ekonomicznym: prawu do pracy i wypoczynku, prawu do ochrony zdrowia i otrzymywania świadczeń pomocy społecznej w razie choroby lub niezdolności do pracy, prawu do korzystania z wartości środowiska naturalnego, prawu do nauki itp.¹⁴ Natomiast prawa osobiste, społeczne i polityczne zajęły w niej znacznie mniej miejsca. Dotyczyło to: wolności sumienia i wyznania¹⁵, wolności słowa, druku, zgromadzeń, wieców, pochodów i manifestacji, prawa zrzeszania się, nietykalności osobistej, prawa do azylu i prawa zwracania się do wszystkich organów państwa ze skargami i zażaleniami¹⁶.

Przyznać należy, iż do Konstytucji PRL włączono w zasadzie wszystkie regulacje zawarte w *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, czego jednak nie uczyniono tylko w odniesieniu do swobody przemieszczania się¹⁷. Jednak dla niniejszej analizy wartym zauważenia jest fakt ujęcia praw człowieka przez autorów Konstytucji z 1952 r., jako praw relatywnych, a więc obywatelskich. Za podstawę normatywną praw człowieka uznali oni bowiem prawo pozytywne, ustanowione przez państwo. Zgodnie z tą koncepcją, to państwo za pośrednictwem odpowiednich aktów normatywnych (w tym konkretnym przypadku jest to Konstytucja PRL i delegowane przez nią ustawy) przyznaje swoim obywatelom pewien zakres praw podmiotowych, które w ramach tej koncepcji nazywane są zwykle prawami obywatelskimi. Idąc w niniejszych rozważaniach nieco dalej, zauważyć należy, iż państwo nie zrezygnowało ze swej omnipotencji, ale dokonało w pewnym zaledwie zakresie jej samoograniczenia na rzecz swoich obywateli. Prawa człowieka, nadane obywatelom przez państwo, pozostawały bowiem nadal całkowicie w gestii państwa, które mogło w każdej chwili zmienić ich zakres i treść, mogło je zawiesić, a nawet całkowicie je uchylić¹⁸. Akademickim przykładem takiej praktyki pod rząda-

¹³ J. S y m o n i d e s, *Międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Warszawa 1977, s. 26.

¹⁴ Dz. U. nr 7 z 1976 r., poz. 36, z późn. zm., art. 68-77 i 79-80.

¹⁵ Szerzej na ten temat pisze H. Misztal (*Polskie prawo wyznaniowe*, t. I, *Zagadnienia wstępne. Rys historyczny*, Lublin 1996, s. 216 n.).

¹⁶ Dz. U. nr 7 z 1976 r., poz. 36, z późn. zm., art. 81-85; 86, ust. 2-3 i 88.

¹⁷ Zob. art. 13 *Deklaracji*.

¹⁸ W a ś k i e w i c z, *Prawa człowieka*, s. 24.

mi Konstytucji PRL było zawieszenie praw obywatelskich przez dekret z dnia 12 grudnia 1981 r., o stanie wojennym¹⁹.

2. KONCEPCJA BEZWZGLĘDNYCH PRAW CZŁOWIEKA I ICH UWZGLĘDNIENIE W KONSTYTUCJI RP

Ochrona praw człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. zajmuje poczesne miejsce. Autorzy Konstytucji unormowania te zawarli w rozdziale 2: „Podstawowe prawa i obowiązki człowieka i obywatela”. Już sam tytuł rozdziału wskazuje na fakt, iż zapisy konstytucji mają charakter ogólny, zaś konkretne unormowania konstytucji interpretować należy rozszerzająco. W art. 30 Konstytucja powołuje się na przyrodzoną i niezbywalną godność osoby ludzkiej, co z jednej strony wskazuje na chrześcijańskie podstawy zapisów konstytucyjnych, z drugiej zaś na wykonanie wiążących Polskę układów multilateralnych i deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych. Ponadto wskazuje ona, iż jedynym podmiotem uprawnionym do praw człowieka jest jednostka ludzka i to zarówno działająca indywidualnie jak i prywatnie, jak również społecznie i publicznie. Konstytucja RP zakłada też ścisłą korelację pomiędzy uprawnieniami a obowiązkami wynikającymi z praw człowieka, która wydaje się być oczywistą: Fakt nienaruszalności praw człowieka, na który powołuje się Konstytucja, narzuca współczesnemu państwu konieczność równouprawnienia wszystkich bez wyjątku obywateli – państwo, będąc podmiotem zobligowanym do strzeżenia wolności i praw człowieka, musi jednocześnie stać na straży tych uprawnień. Takie właśnie ujęcie tego problemu wyznacza sfera prywatno-prawna, gdzie ta korelacyjność praw i obowiązków jest najbardziej dostrzegalna: realizacja wolności człowieka nie może naruszać analogicznych uprawnień innych osób. W sposób oczywisty pojawia się tutaj obowiązek jednostki wstrzymania się od tych wszystkich działań, które naruszają prawa innych. Korzystanie ze swoich wolności w sposób nieograniczony mogłoby osłabić prawa innych²⁰. Zatem działanie państwa mające na celu powołanie norm nie dopuszczających do aż tak nieograniczonego korzystania z uprawnień przez jednostkę jest uzasadnione, o ile jednak zmierza do ochrony osób trzecich. Mówi o tym bezpośrednio Konstytucja normując, iż ograniczenia owe nie mogą naruszać istoty tych

¹⁹ Dz. U. nr 3 z 1982 r., poz. 18.

²⁰ W a ś k i e w i c z, *Prawa człowieka*, s. 22-23.

wolności i praw. Korelatywność, o której mowa w sferze publiczno-prawnej, wyznaczają interesy państwa działającego przez reprezentujące je instytucje. W szczególności dotyczą one zachowania bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, ochrony środowiska albo zdrowia i moralności publicznej²¹. Od korelacji pomiędzy uprawnieniami a obowiązkami mającymi swoje źródła w prawach człowieka należy odróżnić bezwzględne obowiązki człowieka i obywatela na rzecz dobra wspólnego, które ciążyą na jednostce jako elemencie wspólnoty, jak np. służba wojskowa.

Konstytucja RP określa zasady ogólne, jakie dotyczą wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela. Taksatywnie także wymienia ona katalog tych praw, dzieląc je na wolności i prawa polityczne, ekonomiczne, socjalne i kulturalne, ustalając jednocześnie środki ochrony wolności i praw człowieka i obywatela.

Jako jedno z fundamentalnych praw człowieka Konstytucja wymienia wolność jednostki, która podlega ochronie prawnej, nadto równość wobec prawa i zakaz dyskryminacji, prawo do posiadania obywatelstwa polskiego i nieskuteczność wszelkich zabiegów zmierzających do pozbawienia obywatela obywatelstwa polskiego, poza przypadkiem, gdy człowiek sam się go zrzeknie. A ponadto – uprawnienie mniejszości narodowych i etnicznych do zachowania własnej odrębności²².

Spośród wolności i praw osobistych Konstytucja RP wymienia: prawo do życia i jego ochronę; zakaz dokonywania eksperymentów naukowych i medycznych na człowieku bez wyrażonej dobrowolnie zgody; zakaz stosowania wszelkiego rodzaju kar cielesnych, w szczególności tortur i okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania i karania; wolność i nietykalność osobistą, przy czym wolności można pozbawić wyłącznie na podstawie i w trybie określonym w ustawie; gwarancję humanitarnego traktowania osoby skazanej na legalne pozbawienie wolności na podstawie wyroku sądowego, a także prawo do otrzymania odszkodowania za bezprawne pozbawienie wolności; prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania sądowego, a także zasadę domniemania niewinności; prawo do sprawiedliwego i jawnego postępowania sądowego, przy czym wyłączenie tej jawności może nastąpić jedynie ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny, a także ze względu na ochronę życia prywatnego jednostki lub z po-

²¹ H. M i s z t a l, *Wolność religijna i jej gwarancje prawne*, w: *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, red. t e n ż e, Lublin–Sandomierz 1999, s. 61.

²² Dz. U. nr 78 z 1997 r., poz. 483, art. 31-33 oraz art. 35.

wodu innego ważnego interesu prywatnego stron postępowania. Ponadto Konstytucja gwarantuje prawo własności, przy czym przepadek rzeczy może nastąpić tylko w wypadkach przewidzianych w ustawie i wyłącznie na podstawie prawomocnego wyroku sądowego, prawo do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do podejmowania swobodnych decyzji dotyczących życia osobistego, prawo rodziców do wychowania swoich dzieci z własnymi przekonaniem przy uwzględnianiu jego własnych poglądów w zależności od stopnia rozwoju dojrzałości dziecka, prawo do zachowania tajemnicy korespondencji i komunikowania się, nienaruszalność mieszkania, prawo do zachowania prywatności, swobodę przemieszczania się, wolność sumienia i religii, wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji a także prawo azylu²³.

Konstytucja wymienia następujące wolności i prawa polityczne: wolność zgromadzania się, wolność zrzeszania się: w szczególności w związkach zawodowych, organizacjach społeczno-zawodowych rolników oraz w organizacjach pracodawców, prawo składania petycji, wniosków i skarg, prawo dostępu do służby publicznej, prawo uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne a także prawa wyborcze²⁴. Trzy ostatnie z przedstawionych tutaj praw, ze względu na oczywisty, potraktowane zostały jako prawa obywatelskie.

Ostatnią kategorią praw człowieka i obywatela jakie uregulowane zostały przez Konstytucję z dnia 2 kwietnia 1997 r., są wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne. Należą do nich: prawo do własności i innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia, wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wolność wyboru miejsca pracy, prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę, inwalidztwo a także po osiągnięciu wieku emerytalnego, prawo do ochrony zdrowia, prawo do nauki, prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych przynależne osobom i rodzinom w trudnej sytuacji, w szczególności osobom niepełnosprawnym, rodzinom wielodzietnym i niepełnym a także dzieciom, nadto: wolność twórczości artystycznej, badań naukowych i ich publikacji, wolność nauczania i korzystania z dóbr kultury, a także prawo do ochrony środowiska²⁵.

²³ Dz. U. nr 78 z 1997 r., poz. 483, art. 38-41; 42, ust. 2 i 3, 45; 47-54; 56 oraz art. 64 w powiązaniu z art. 46.

²⁴ Dz. U. nr 78 z 1997 r., poz. 483, art. 57-63.

²⁵ Dz. U. nr 78 z 1997 r., poz. 483, art. 64-74.

Przedstawiony powyżej katalog praw człowieka i obywatela nie jest katalogiem pełnym. Konstytucja RP wymienia taksatywnie także inne wolności, a także precyzuje swoje unormowania stosując wykładnię rozszerzającą, przy czym delegacje ustawowe w niej zawarte określają w sposób jasny, w jakich wypadkach ustawy mogą poruszać kwestię poszczególnych praw człowieka, a także fakt, iż jakiegokolwiek ograniczanie tych wolności nie może naruszać ich istoty, co stanowi ważne zabezpieczenie wykonywania tych praw²⁶.

Konstytucja RP, w odróżnieniu od Konstytucji PRL, gwarantuje ponadto bezpośrednie stosowanie swoich unormowań²⁷, co oznacza, iż w każdym przypadku człowiek lub obywatel, którego prawa i wolności zostały naruszone przez osobę trzecią lub jakiegokolwiek organ, może swych praw dochodzić w sądzie, powołując się na przepisy Konstytucji.

PODSUMOWANIE

Już pobieżna analiza praw człowieka i obywatela w tekstach obu cytowanych konstytucji obowiązujących w Polsce wskazuje na fakt, iż zapisy obecnie obowiązującej Konstytucji są znacznie korzystniejsze dla podmiotów tych wolności niż przepisy Konstytucji PRL.

W 1952 r. Konstytucja ujmowała prawa człowieka jako prawa relatywne, a więc obywatelskie, na co wpływ z jednej strony miała sytuacja polityczna państwa totalitarnego, z drugiej natomiast poziom nauki o prawach człowieka. Rozszerzenie zakresu przedmiotowego omawianych wolności w Konstytucji z 1997 r. wynikało z innych przesłanek filozoficzno-społecznych (państwo demokratyczne) i z recepcji na grunt polskiego prawa aktów prawa międzynarodowego, jak również poziomu nauki o prawach człowieka. A godzi się dodać, że pierwszymi spożytywizowanymi aktami prawa międzynarodowego były dopiero *Pakty Praw Człowieka ONZ*²⁸, które ratyfikowane zostały przez Polskę dopiero w 1977 r.²⁹, co jest o tyle istotne, że w okresie tzw.

²⁶ Dz. U. nr 78 z 1997 r., poz. 483, art. 31, ust. 3.

²⁷ Dz. U. nr 78 z 1997 r., poz. 483, art. 8, ust. 2.

²⁸ *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych*, Nowy Jork, 19 grudnia 1966 r., Dz. U. nr 38 z 1977 r., poz. 167, zał. oraz *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych*, Nowy Jork, 19 grudnia 1966 r., Dz. U. nr 38 z 1977 r., poz. 169, zał.

²⁹ *Oświadczenie rządowe z dnia 23 kwietnia 1977 r., w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.*, Dz. U. nr 38 z 1977 r., poz. 168;

„demokracji ludowej” za podstawę wszelkich aktów normatywnych w Polsce przyjmowano prawo pozytywne. Zbyt ogólnikowy charakter normatywów w Konstytucji PRL pozwolił ówczesnym władzom na dosyć swobodną interpretację przepisów konstytucyjnych w aktach o podrzędnym znaczeniu: ustawach, rozporządzeniach, zarządzeniach a także tzw. „przepisach powielaczowych”, które często tak dalece uszczegółowiły zapisy konstytucyjne, iż w praktyce znacznie reglamentowały możliwość korzystania przez obywatela ze swych praw. Tak np. deklarowana przez Konstytucję PRL w art. 83 wolność słowa nie mogła być całkiem swobodnie realizowana przy istnieniu cenzury prewencyjnej na podstawie ustawy z dnia 31 lipca 1981 r., o kontroli publikacji i widowisk³⁰, podobnie również obowiązująca na podstawie art. 82 Konstytucji PRL wolność sumienia i wyznania była reglamentowana wobec sprowadzania tych wolności do charakteru prywatnego, nieszkodliwego poglądu jednostki, pomijając przy tym wymiar wspólnotowy i społeczny tych wolności³¹. Także deklarowane w art. 81 Konstytucji równouprawnienie obywateli bez względu na rasę, wyznanie, płeć, kolor skóry itp., miało jedynie iluzoryczny charakter, jeśli wziąć pod uwagę fakt, iż manifestowanie w jakikolwiek sposób swoich poglądów religijnych przez funkcjonariuszy państwowych karane było często odmową udzielenia awansu, przeniesienia na inne stanowisko a nawet zwolnienia z pracy³². Fakt deklarowania przez omawianą Konstytucję wolności stowarzyszania się (art. 84) był jedynie deklaracją bez pokrycia w sytuacji faktycznie istniejącego „monopolu państwowego na działalność społeczną”³³.

Nie są to jedyne przykłady reglamentacji praw człowieka pod rządami Konstytucji PRL – podobnie było także z innymi dziedzinami. Na taką interpretację praw człowieka, jaką przyjęły władze PRL, zezwalała wysoka ogólnikowość przepisów konstytucyjnych dotyczących tego zagadnienia i szerokie delegacje wykonawcze dla ustaw. Niekorzystność takiego ujęcia problemu zaledwie w niewielkim zakresie można uzasadnić teorią podstawy normatyw-

Oświadczenie rządowe z dnia 23 kwietnia 1977 r., w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. nr 38 z 1977 r., poz. 170.

³⁰ Dz. U. nr 20 z 1981 r., poz. 99 z późn. zm.

³¹ Z. N o s o w s k i, *Boskie i cesarskie*, „Więź”, 1990, nr 10, s. 91.

³² J. K r u k o w s k i, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993, s. 69.

³³ J. D z i o b e k - R o m a ń s k i, *Adaptacja organizacji pozarządowych do nowych warunków ustrojowych*, w: *Problemy społeczne w okresie przemian ustrojowych w Polsce*, red. M. Malikowski, Rzeszów 1997, s. 476.

nej praw człowieka w prawie pozytywnym i niewielkim, w stosunku do obecnego, rozwojem nauki o prawach człowieka. Należałoby raczej zwrócić tutaj uwagę na omnipotencję państwa totalitarnego, jakim była Polska przed 1989 r. I chociaż wyraźnie zauważyć można znacznie posuniętą liberalizację systemu w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, to jednak faktem jest, iż liberalizacja ta w zasadzie nie miała wpływu na wykonywanie praw człowieka w PRL: przyznać bowiem należy, iż reglamentacja praw człowieka, o której tutaj mowa, miała inny charakter w latach pięćdziesiątych, a zupełnie inny w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, nie zmienia to jednak faktu, iż mamy tutaj do czynienia z reglamentacją.

Zapewne z przytoczonych powyżej powodów autorzy Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r. w sposób niezwykle precyzyjny i w zasadzie wyczerpujący potraktowali ochronę praw człowieka i obywatela i poza taksatywnym wymienieniem uprawnień wynikających z tych wolności zwrócili szczególną uwagę na odpowiednie ich gwarancje. W tym kontekście pojawiające się w środkach publicznego przekazu zarzuty co do zbyt szczegółowych rozwiązań konstytucyjnych wydają się być nieuzasadnione, jeśli wziąć pod uwagę praktyki prawotwórcze w odniesieniu do praw człowieka sprzed 1989 r.

W chwili opracowywania Konstytucji RP Polska związana była wieloma aktami normatywnymi natury międzynarodowej, znacznie rozwinięta była także nauka o prawach człowieka, jednak na szczególną uwagę zasługuje fakt powołania się autorów tekstu Konstytucji na przyrodzoną i niezbywalną wolność człowieka i jej nienaruszalność³⁴, co ma swoje źródła w prawie naturalnym i nauce Kościoła katolickiego³⁵. Niewątpliwie oznacza to, iż Konstytucja ta w odróżnieniu od Konstytucji PRL przyjęła koncepcję bezwzględnych praw człowieka, co wzmacnia fakt istnienia skargi konstytucyjnej, a więc możliwość dochodzenia swych praw w sądzie każdej instancji. Podobnie także, gdyby wzorem czasów ubiegłych dowolny organ władzy lub administracji publicznej wydał akt normatywny, który naruszałby wyrażone w konstytucji prawa i wolności człowieka, każdy, kogo dotyczyłoby owo naruszenie, mógłby taki akt prawny zaskarżyć do Trybunału Konstytucyjnego³⁶. Stanowi to istotne *novum* przy dochodzeniu swych praw.

³⁴ Dz. U. nr 78 z 1997 r., poz. 483, art. 30.

³⁵ J a n XXIII, *Pacem in terris*, nr 10; zob. szerzej na ten temat F. J. M a z u r e k, *Pojęcie godności człowieka. Historia i miejsce w projektach konstytucji III Rzeczypospolitej*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 6(1996), s. 5-34.

³⁶ Dz. U. nr 78 z 1997 r., poz. 483, art. 79.

Rozwiązania przyjęte w Konstytucji RP, polegające na szczegółowym, taksatywnym wymienieniu praw człowieka, w sposób istotny podnoszą ich ciężar gatunkowy: jakkolwiek bowiem w Polsce przed 1997 r. obowiązywały już akty prawa międzynarodowego poruszające problematykę ochrony praw człowieka, w tym m.in. *Pakty Praw Człowieka*, to jednak, jak powszechnie wiadomo, ich moc obowiązywania równała się mocy ustawy. Wprowadzenie tych zapisów do tekstu Konstytucji sprawia, że od 1997 r. mają one charakter najwyższego prawa Rzeczypospolitej.

Porównywanie tekstów obu konstytucji może doprowadzić do jedynej możliwej konkluzji, iż te prawa i wolności, jakie zostały zawarte w obecnie obowiązującej ustawie zasadniczej, wyartykułowane zostały w sposób o wiele bardziej jasny, wykluczający przy tym możliwość całkiem swobodnej ich interpretacji przez organy państwowe, jak to miało miejsce pod rządami Konstytucji PRL. Prawa człowieka sformułowane zostały obecnie zgodnie ze standardami narzuconymi przez społeczność międzynarodową nowoczesnemu demokratycznemu państwu i w zasadzie zgodne są z istniejącą dziś teorią praw człowieka – są one prawami podmiotowymi, właściwymi dla każdej jednostki ludzkiej jako takiej. Prawa te zatem przysługują pojedynczemu człowiekowi jako podmiotowi tego prawa przez sam fakt, iż jest on człowiekiem³⁷. Fakt, iż ustawodawca powołuje się obecnie na godność człowieka, oznacza, że odrzucono obowiązującą w latach 1952-1989 koncepcję pozytywizmu prawnego w odniesieniu do praw człowieka i implikuje się ich bezwzględność, niepodzielność a także niecedowalność, a więc nieskuteczność wszelkich zabiegów zmierzających do pozbycia się przez jednostkę ludzką tych praw, co bezpośrednio oznacza, iż takie zabiegi byłyby po prostu nieważne.

Widać wyraźnie, że tematyka praw człowieka, stanowiąca przedmiot niniejszej pracy, jest wielopłaszczyznowa i wielowątkowa. Za jej przedmiot można bowiem uznać doktrynę praw człowieka przyjętą przez autorów obu konstytucji, aspekt filozoficzno-prawny obu tekstów lub prawno-porównawczy, jednak wyczerpujące analizy któregośkolwiek z wyżej wymienionych aspektów wymagałyby obszernego studium, charakter zaś niniejszego artykułu – o czym już wspomniano – wymusił jego przyczynkowość. Wydaje się jednak zasadne stwierdzenie, iż temat ten wymaga gruntownego opracowania.

³⁷ Zob. H. W a ś k i e w i c z, *Prawa człowieka, pojęcie, historia*, „Chrześcijanin w Świecie”, 1978, nr 63-64, s. 18.

HUMAND RIGHTS CONSIDERED BY CONSTITUTION
OF POLISH REPUBLIC FROM APRIL 2ND, 1997
AS COMPARED TO THAT OF PEOPLE'S POLISH REPUBLIC FROM JULY 22ND, 1952

S u m m a r y

Passed by Polish Parliament on July 22nd, 1952, Constitution gave the definition of human and citizen rights as comparative ones for thereason of political conditions (totalitarian state) and the level of science on human rights before 1952. The differences in the definition of the said rights in Constitution passed on April 2nd, 1997 rose in consequence of assuming philosophical and social premises, and the principles of international law to Polish law system and another – modern level of science of human rights.

In the year 1944-1989 – so-called *people's democracy* period, all regulations were based on positive law. Constitutional definitions were expressed too generally and enabled the authorities to interpret those constitutional articles. In practice constitutional articles were so specifically interpreted and in the matter of fact those rights were regulated and citizens couldn't enjoy their human rights. This situation may be justified only by omnipotence totalitarian state – People's Polish Republic.

The Constitution passed on April 2nd, 1997 describes human and citizen rights more precisely with accommodation to international law system standards. Those regulations are based on modern science of subjective laws, that are common to everybody.

Translated by: Agata Barczewska-Dziobek